

צדק משפט וגישור מהתורה

מאת: הרב מאיר שמעון עשור

בתנ"ך נזכרים המושגים: צדק, משפט, דין, יושר, מישור, מישרים. פעמים יחד ופעמים לחוד. למשל: "לַקַּח חֵת מִוֶּסֶר הַשָּׁפֵל, צָדֵק וּמִשְׁפָּט וּמִיִּשְׁרִים" "אֲזַן תִּבְּיִן צָדֵק וּמִשְׁפָּט וּמִיִּשְׁרִים, כָּל מַעְגָּל טוֹב"¹ מעיון במכלול הפסוקים שבתורה נראה כי **צדק** משמעו ²לתת לכל אחד את מה שמגיע לו. **משפט** משמעו התהליך עם נהלים רשמים, שבו קובעים מה לתת למי על פי כללי המשפט. כאשר מכוונים בהליך זה למשפט צדק ו**מישור** משמעו הכוונה היא להגיע להסכמה ופשרה, ללא התנגדות.⁴

התורה מצווה אותנו: "וְעִשִּׂיתָ הַיָּשָׁר וְהַטוֹב בְּעֵינֶיךָ ה', לַמַּעַן יִיטֵב לְךָ וּבָאֵת וְיִרְשֶׁתָּ אֶת הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר נִשְׁפָּע ה' לְאַבְרָהָם" חז"ל ראו בפסוק זה מקור להלכות רבות שמטרתן לעשות שלום בין אנשים ולמנוע סכסוכים מיותרים, לפני משורת הדין וכן כהליך תחליפי מועדף למשפט הרשמי בו מחויבים הדיינים השופטים למשפט צדק. בפסוק זה ה' מצווה אותנו לעשות ישר וטוב: ליישר את ההדורים לפשר ולגשר את המחלוקת בין הניצים. כך יראה הטוב בניהם ובעיני ה'.

החובה הבסיסית של הדיינים והשופטים, לשפוט בצדק כמו שהתורה מצווה אותנו וככתוב: "כִּי יִהְיֶה רִיב בֵּין אֲנָשִׁים, וְנִגְשׁוּ אֶל הַמִּשְׁפָּט וְשֹׁפְטִים, וְהִצְדִּיקוּ אֶת הַצָּדִיק וְהִרְשִׁיעוּ אֶת הָרָשָׁע": האנשים ניגשים אל המשפט באמצעות תהליך רשמי ובמהלך המשפט, בו מבררים הדיינים השופטים מי הוא הצדיק בעניין זה, כלומר מי צודק. שכן מוזהרים הם לעשות צדק בלבד כפי שנאמר: "לֹא תַעֲשׂוּ עֹל בְּמִשְׁפָּט לֹא תֵשֵׂא פָנֶיךָ דָּל וְלֹא תִהְדָּר פָּנֶיךָ גָּדוֹל בְּצִדֵּק תִּשְׁפֹּט עַמִּיתָךְ".

מתפקידי מלך ישראל לשפוט בצדק בתקופת ממלכתו ועל שריו לוודא שהתהליך הפרוצדורלי הניהולי של המשפט יהיה תקין והוגן כמו שהעיד הנביא ⁸ישעיהו "הֵן לְצִדֵּק יִמְלֹךְ מִלְּךָ, וּלְשָׁרִים לְמִשְׁפָּט יִשְׁרֹו" המלך צריך לשפוט לפי הצדק ואילו השרים צריכים להקפיד על ההליך המשפטי המקובל⁹

משפט הצדק הנו הליך שפעמים מתמשך זמן רב, בסופו יש פסק דין, הנכפה על הצדדים. בדרך כלל יש צד חייב ויש צד זכאי מכאן שאין שני צדדים מרוצים.

לצד זה **הצדק**, התורה מעודדת הליך נוסף בשם **משפט יושר**: משפט המתקבל בהסכמה על-ידי שני הצדדים ומהווה סוג של פשרה ביניהם או גישור כפתרון יצירתי לשוב הסכסוך.

הליך זה מוזכר במלאכי ¹⁰"תִּזְכֹּרְתָּ אֶת הַיְּתֵה בְּפִיהוּ, וְעֹלָה לֹא נִמְצָא בְּשִׁפְתָיו; בְּשָׁלוֹם וּבְמִישׁוֹר הִלֵּךְ אֶתִּי, וְרַבִּים הִשִּׁיב מַעוֹן" הנביא משבח את אישיותו של אהרון הכהן, שדגל והיה "אוהב שלום ורודף שלום, אוהב את הבריות ומקרבן לתורה", ללא כפייה "בשלום ובמישור", בניגוד למשה, שהתנהל ב"ייקוב הדין את ההר".

¹ משלי, (פרק א פסוק ג).

² משלי, (פרק ב פסוק ט).

³ צדיק = הנותן לכל אחד את המגיע לו).

⁴ יושר = איש שלום, ללא מכשול. **מישור**: יושר שבא ע"י צדק, **מישור**: שטח נרחב ושטוח, ללא הרים או עמקים, הפיכת דבר לישר, התאמה של הפרטים כך שיהיו מונחים בדיוק זה על זה. מילוג- המילון החופשי ברשת. **מישרים**: גרם שיהיה ישר, הפך ללא עקום. "זכות ומישור לפני כסאו, חֶסֶד וְרַחֲמִים מִלֵּא כְבוֹדוֹ" הפיוט "אל אדון על כל המעשים מדבר על זכות והיושר שבא מתוך צדק לפני כסאו בהליך משפט.

⁵ דברים, (ו יח).

⁶ דברים, (כה א).

⁷ ספר ויקרא, (פרק ט פסוק טו).

⁸ ישעיהו, (פרק לב פסוק א).

⁹ שם, המלבי"ם

¹⁰ מלאכי, (פרק ב פסוק ו)

על תהליך משפטי זה נאמר "יִשְׁמְחוּ וְיִרְנְנוּ לְאֲמִים, כִּי תִשְׁפֹּט עַמִּים מִיִּשְׂרָאֵל, וּלְאֲמִים בְּאֶרֶץ תִּנָּחֵם סֵלָה" - ה' ישפוט את העמים בהסכמתם ולכן הם ישמחו וישירו. ועוד נאמר "אֲמָרוּ בְּגוֹיִם ה' מֶלֶךְ, אֵף תִּפּוֹן תִּבֶּל בְּל תִּמוּט, יָדִין עַמִּים בְּמִישְׁרִים. יִשְׁמְחוּ הַשָּׁמַיִם וְתִגַּל הָאָרֶץ, יִרְעַם הָיָם וּמְלֵאוֹ" - ה' ידן את העמים במישורים, ולכן כל העולם (השמים והארץ) ישמח.

מלך המשיח ישפוט בצדק ובמישור: "יִשְׁפֹּט בְּצִדֵּק דָּלִים וְהוֹכִיחַ בְּמִישׁוֹר לַעֲנוּי אֶרֶץ וְהָכָה אֶרֶץ בְּשִׁבְט פִּיּוּ וּבִרְרוּחַ שְׁפָתָיו יִמִּית רָשָׁע". המשיח ישפוט את העולם גם בצדק (משפט ודין), וגם במישור (בפשרה), בהתאם לאופיים של הנשפטים: הדלים - שהיו עשירים וירדו מנכסיהם - לא יוותרו על זכויותיהם, ירצו משפט ולכן יש לשפוט אותם בצדק, ואילו ענווי הארץ - האנשים הענווים, שאינם בעלי מחלוקת ויסקימו להתגשר לוותר ולהתפשר, אפשר שלא ידרשו דין אלא במישור.

על התקופה הזאת נאמר "יִנְהַרְרוּ יִמְחָאוּ כָף, יַחַד הָרִים יִרְנְנוּ. לִפְנֵי ה' כִּי בָּא לִשְׁפֹּט הָאָרֶץ, יִשְׁפֹּט תִּבֶּל בְּצִדֵּק וְעַמִּים בְּמִישְׁרִים" - כשה' יבוא לשפוט את העולם בעתיד, הוא ישפוט בצדק וגם במישורים. הכל לפי הצורך ומצב הצדדים ולכן העולם שמח ומרנן, כי יחוש בצדק ובפתרונות.

ועל זה נאמר בתהילים "וְעָזָּר מֶלֶךְ מִשְׁפָּט אָהָב", (תוקפו של מלך שהוא אוהב משפט) אֶתְּהָ כּוֹנֵנֶת מִישְׁרִים", (¹⁶ "פשרה ושימת שלום בין אנשים כוננת") ולכן אפשר לומר על כך "מִשְׁפָּט וְצִדֵּקָה בְּיַעֲקֹב אֶתְּהָ עֲשִׂיתָ"

הוא המשפט שה' מבקש מאתנו ¹⁷ אלה הדברים אשר תעשו: דברו אמת איש את רעהו, אמת ומשפט שלום שפטו בשעריכם - כאמור, אמת היא הצדק, משפט הוא ההליך שבעזרתו מגלים מהי האמת ומהו הצדק, ושלום הוא הפשרה המיישרת את ההדורים לכן "ומשפט שלום" - היא הפשרה ¹⁸.

וכדברי חז"ל: "על שלושה דברים העולם קיים: על הדין ועל האמת ועל השלום, שנאמר אמת ומשפט שלום שפטו בשעריכם"

על חשיבות הפשרה לפני הדין, כתב "בעל הטור" בהתייחסותו לפסוק מפרשת משפטים "ואלה המשפטים אר תשים לפניהם" ²⁰ **ואלה**: נוטריקון (כתיבה בראשי תיבות) ²¹ **וחייב אדם** לחקור הדין **המשפטים**: נוטריקון ²² **הדין מצווה שיעשה פשרה טרם יעשה משפט. אשר**: נוטריקון ²³ **אם שניהם רוצים. תשים**: נוטריקון ²⁴ **תשמע שניהם יחד מדברים. לפניהם**: נוטריקון ²⁵ **לא פני נדיב יהדר. התנכר מהם**.

לסיכום התורה וכמובן חז"ל הכירו בהליך הגישור ואף העריכו את אישיות המגשר: זאת נלמד מיתרו. כאשר יתרו אומר למשה לא תוכל לשפוט את העם מבוקר עד ערב, אתר לך אנשים מרוממים מעם "ואתה תחזה מכל העם" אנשים שאפשר לסמוך עליהם " ²⁶ יראי אלהים", אלו שעושים פשרה בדין. ועל אישיות המגשר שיודע בחכמתו להביא את עמדות הצדדים בתהליך הגישור לפשר נאמר " ²⁷ מי כהחכם ומי יודע פשר דבר, חכמת אדם תאיר פניו"

¹¹ תהלים, (סז ה).

¹² תהלים, (צו י).

¹³ ישעיהו, (פרק יא פסוק ד).

¹⁴ תהלים, (צח ט). וכן עוד כתוב, תהלים, (ט ט), "והוא ישפט תבל בצדק, ידן לאמים במישורים".

¹⁵ תהלים, (צט ד).

¹⁶ שם, רש"י.

¹⁷ זכריה, (ח טז).

¹⁸ שם, רש"י.

¹⁹ רבן שמעון בן גמליאל, אבות, (פרק א משנה יח).

²⁰ בעל הטורים שמות פרשת משפטים פרק כא פסוק א

²¹ אבות, פרק א משנה ט, סנהדרין, (לב א).

²² סנהדרין, (דף ו עמוד ב).

²³ שם.

²⁴ שם, (דף ז עמוד ב).

²⁵ שם.

²⁶ מכילתא דרבי ישמעאל יתרו - מסכתא (דעמלק) [דוישמע] פרשה ב

²⁷ קהלת, (פרק ח פסוק א).